

Finansira
Evropska unija

USPON ANTIRODNIH NARATIVA NA KOSOVU

Desničarske ideologije, digitalno nasilje i pretnje
ženskim pravima

USPON ANTIRODNIH NARATIVA NA KOSOVU

Desničarske ideologije, digitalno nasilje i pretnje ženskim pravima

SPROVEDENO OD:

© Kosovarski centar za bezbednosne studije (KCSS)

AUTORI:

Adelina Hasani

Ona je istraživačica i publicistkinja. Diplomirala je na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Ankari. Master studije iz ljudskih prava i demokratije u Jugoistočnoj Evropi završila je na Univerzitetu u Sarajevu i Univerzitetu u Bolonji (ERMA). Doktorske studije iz međunarodnih odnosa završila je na Univerzitetu u Ankari, sa disertacijom pod naslovom „Transformacija bezbednosne politike Ruske Federacije: države bivše Jugoslavije“. Adelina je autorka nekoliko publikacija i održala je akademska predavanja o rodnom pitanjima, nacionalizmu u zemljama bivše Jugoslavije i spoljnoj politici Rusije. U poslednje vreme služila je i kao spoljna savetnica u Ministarstvu spoljnih poslova tokom napora Kosova za članstvo u Savetu Evrope.

Jon Limaj

Se pridružio Kosovskom centru za bezbednosne studije (KCSS) u junu 2023. godine kao mlađi istraživač i projektni službenik, doprinoseći istraživanju i sprovođenju projekata u oblastima bezbednosti, upravljanja i novih pretnji. Diplomirao je računarske nauke i inženjerstvo na Univerzitetu za biznis i tehnologiju.

Pre dolaska u KCSS, Jon je stekao značajno profesionalno iskustvo kao stažista za pristup tržištu u okviru USAID Compete projekta, gde je sprovodio istraživanje tržišta i analizirao industrijske trendove i ponašanje potrošača u ključnim izvoznim sektorima, uključujući informaciono-komunikacione tehnologije, drvnu industriju i prehrambenu industriju.

Takođe je radio kao koordinator programa u kompaniji Logic Plus, gde je imao ključnu ulogu u planiranju i koordinaciji programskih aktivnosti. Njegove odgovornosti uključivale su pregled literature, prikupljanje relevantnih istraživačkih materijala, kao i podršku procesima prikupljanja i analize podataka. Jon poseduje multidisciplinarnu pozadinu koja kombinuje tehničko znanje sa istraživačkim i projektnim veštinama.

Sadržaj

KLJUČNI NALAZI	4
UVOD	5
METODOLOGIJA	7
I. ŠIRENJE RODNE IDEOLOGIJE (ANTIRODNIH NARATIVA) NA KOSOVU	8
II. TEHNOLOŠKI POTPOMOGNUTO NASILJE (TFV) KAO ALAT ANTIRODNE IDEOLOGIJE	11
Studija slučaja: Slučaj „AlbKing“	12
III. PRAVNE I INSTITUCIONALNE PRAZNINE KOSOVA U SUZBIJANJU ANTIRODNOG DIGITALNOG NASILJA	14
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	17
PREPORUKE	18

Ključni nalazi

- > Antirodna ideologija na Kosovu ne deluje kroz formalno organizovan pokret, već se široko rasprostranjuje putem pojedinačnih aktera, političkog diskursa, religijskih narativa i digitalnih mreža. Ovi narativi blisko odražavaju transnacionalne ekstremno desničarske i antirodne ideologije prisutne širom Evrope i Zapadnog Balkana, prilagođavajući ih posleratnom kontekstu Kosova, socijalnoj nesigurnosti i nacionalističkim okvirima. Rodna ravnopravnost, feminizam, LGBTIQ+ prava, reproduktivna prava predstavljeni su kao spoljne pretnje koje nameće "Zapad," što omogućava stvaranje moralne panike i otpor demokratskim reformama.
- > Rod i porodica predstavljaju centralna simbolička bojišta kroz koja se artikulišu etno-nacionalističke i ekstremno desničarske ideologije. „Tradicionalna porodica“ konstruiše se kao temelj nacionalnog opstanka, dok se odstupanja od heteronormativnih rodni uloga prikazuju kao egzistencijalne opasnosti po albanski identitet, moral i demografski kontinuitet. Parlamentarne debate o Građanskom zakoniku i reproduktivnim pravima otkrivaju kako se pravne reforme redefinišu kao napadi na samu naciju, poistovećujući rodnu ravnopravnost sa narativima o nacionalnoj izdaji, rasnoj čistoti i istorijskom nasilju.
- > Žene u javnom i političkom životu, feminističke aktivistkinje, novinarke, neudate žene i LGBTIQ+ osobe su primarne mete antirodnih narativa. Ove grupe su sistematski izložene delegitimizaciji, dehumanizaciji i uznemiravanju putem mizoginog, homofobnog i transfobnog jezika. Govor mržnje zasnovan na rodu funkcioniše ne samo kao lično zlostavljanje, već i kao mehanizam za kontrolu moralnih i nacionalnih granica, obeshrabrujući učešće žena u javnom životu i jačajući patrijarhalne norme.
- > Nasilje nad ženama i devojčicama potpomognuto tehnologijom ključno je operativno sredstvo antirodne ideologije na Kosovu. Onlajn uznemiravanje, dezinformacije, deepfake, doksing i deljenje intimnih snimaka bez pristanka široko se koriste za zastrašivanje, učutkivanje i diskreditaciju žena i branitelja rodni prava. Ove prakse prevode ideološko protivljenje rodnoj ravnopravnosti u svakodnevnu digitalnu štetu, produbljujući oflajn nejednakosti i predstavljajući ozbiljne rizike po bezbednost, mentalno zdravlje i ekonomsku sigurnost žena. Slučaj AlbKings ilustruje razmere, koordinaciju i težinu digitalnog rodno zasnovanog nasilja na Kosovu. Masovno distribucija intimnog sadržaja bez pristanka, targetiranje novinarki, kao i posledična psihološka i socijalna šteta naneta žrtvama, razotkrili su velike nedostatke u institucionalnim odgovorima. Blage sudske presude dodatno su demonstrirale neuspeh postojećih pravnih okvira da adekvatno prepoznaju, istraže i sankcionišu nasilje nad ženama potpomognuto tehnologijom.
- > Institucionalni odgovori ostaju slabi usled ograničene političke volje, nedostatka rodno osetljivih pravnih okvira i nedovoljnih tehničkih kapaciteta. Antirodni narativi i onlajn rodno zasnovano nasilje često se tretiraju kao izolovani incidenti ili građanske parnice, pre nego kao međusobno povezani oblici ispoljavanja ekstremno desničarskih, patrijarhalnih i isključujućih ideologija. Odsustvo specifičnih krivičnih odredbi koje se bave rodno zasnovanim sajber nasiljem, u kombinaciji sa slabom međustitucionalnom koordinacijom, omogućava kontinuiranu normalizaciju mizoginije i podriva zaštitu žena i marginalizovanih grupa.

Uvod

Rodna ideologija se smatra jednim od stubova koji doprinose usponu krajnje desnog ekstremizma. Krajnji desni ekstremizam, koja izaziva sve veću zabrinutost širom Evrope, karakteriše se autoritarošću, antidemokratskim ideologijama i isključujućim nacionalizmom. Ovaj pokret podriva demokratiju, promovira mržnju prema strancima i targetira žene, LGBTIQ+ osobe i manjinske grupe. Na Kosovu su napori u rešavanju ekstremizma prvenstveno bili usmereni na religijski ekstremizam, ostavljajući krajnji desni ekstremizam relativno neistraženom. Međutim, sa pojavom novih trendova, sve je važnije ispitati ovaj fenomen unutar jedinstvenog društvenog i istorijskog konteksta Kosova. Rodna ravnopravnost postala je centralna tema u ideološkom diskursu krajnje desnog ekstremizma. Aktivisti za rodnu ravnopravnost, žene i naučnici koji rade u ovoj oblasti često su meta napada i prikazuju se kao pretnje naciji. Kako Butler objašnjava, rod se ne predstavlja samo kao pretnja deci, nacionalnoj bezbednosti, heteroseksualnom braku i normativnoj porodici, već i kao deo navodne zavere elita da nametnu svoje kulturne vrednosti „običnim ljudima“. Štaviše, targetiranje seksualnih i rodni manjina kao „opasnih“ po društvo, s ciljem da im se oduzmu osnovna prava i zaštita, povezuje antirodne ideologije sa fašističkom misli. Ovo dodatno naglašava blisku vezu između rodne ideologije i etničkog nacionalizma.¹

Poslednjih godina porasla je zabrinutost zbog potencijala za nasilni krajni desničarski ekstremizam na Zapadnom Balkanu, uključujući Albaniju, Bosnu i Hercegovinu (BiH), Kosovo, Crnu Goru, Severnu Makedoniju i Srbiju. Region se istorijski doživljava kao politički nestabilan, sa nasleđem nasilja koje je ukorenjeno u desničarskim političkim ideologijama i delovanju.² Tokom godina, rodne ideologije su u porastu u zemljama Zapadnog Balkana, što je takođe u velikoj meri povezano sa

etničkim nacionalizmom. Ovi pokreti prikazuju „rodnu ideologiju“ kao egzistencijalnu pretnju tradicionalnim vrednostima, nacionalnom identitetu i društvenoj stabilnosti, i koriste to za podsticanje šire agende koja ograničava ljudska prava i slabi demokratske norme.³ Uspon antirodni pokreta na Zapadnom Balkanu nije izolovan fenomen; oni su deo šire transnacionalne mreže koja se strateški povezuje sa krajnje desničarskim političkim akterima, konzervativnim religijskim institucijama i populističkim režimima širom Evrope. Ono što je zajedničko svim ovim rastućim antirodni pokretima u Evropi jeste da ih pokreće velika želja za obnavljanjem patrijarhalnog poretka iz snova, u kojem je otac otac, a žene, shvaćene kao osobe ženskog pola po rođenju, ponovo zauzimaju svoj „prirodni“ i moralni položaj u domaćinstvu.⁴

Širom Evrope, termin „rodna ideologija“ postao je centralni koncept koji se koristi za suprotstavljanje onome što se percipira kao ideološke ideje, poput rodne ravnopravnosti, abortusa, seksualnog obrazovanja, reproduktivnih prava i prava LGBTIQ+ osoba.⁵ Antirodne mobilizacije poprimaju različite oblike, od protivljenja istopolnim brakovima do protesta protiv abortusa. Međutim, one se često spajaju oko ideje „pretnje porodici“ i potrebe za njenom odbranom. Porodica koju oni nastoje da zaštite isključivo je heteroseksualna, heteronormativna jedinica koju čine (venčani) majka, otac i deca – „tradicionalna porodica“. Ova „potpuna porodica“ prikazuje se kao jedino „zdravo“ okruženje za odgajanje dece. Shodno tome, zaštita takve porodice izjednačava se sa zaštitom dece, obnavljanjem tradicionalnih porodičnih modela i pružanjem otpora uočenim pretnjama kao što su socioekonomski i demografski trendovi, razvodi, promene u „prirodnim“ rodni ulogama ili prava LGBTIQ+ osoba.⁶

1 Judith Butler, *Ko se boji roda?*, Penguin, UK, 2024, str. 4–8

2 Mirza Buljubašić, *Nasilni desničarski ekstremizam na Zapadnom Balkanu: Pregled izazova specifičnih za pojedine zemlje u pogledu sprečavanja/suzbijanja nasilnog ekstremizma*, Evropska komisija, 2022.

3 Angel Dimitrievski, *Antirodni pokreti kao pretnja demokratiji na Zapadnom Balkanu*, GMA, <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2025-06/The%20Anti%20Gender%20Movement%20as%20a%20Threat%20to%20Democracy%20in%20the%20Western%20Balkans.pdf>

4 Judith Butler, *Ko se boji roda?*, Penguin, UK, 2024, str. 14.

5 *Antirodne kampanje u Evropi: Mobilizacija protiv ravnopravnosti*, ur. Roman Kuhar i David Paternotte, Rowman and Littlefield, Njujork, London, 2017.

6 Adelina Hasani, *Borba protiv ekstremizma na Kosovu: Trendovi, izazovi i protumere*, Sbunker, 2025, https://ex-sbunker.org/wp-content/uploads/2025/01/Sbunker-Report-Anglisht_28.01.2025.pdf

Iako antirodne ideje imaju dug istorijski tradiciju, ekspanzija interneta stvorila je nove prostore u kojima su ovi koncepti mutirali i bujali. Antirodne grupe često predstavljaju feministkinje kao primarne protivnike, optužujući ih za podrivanje konzervativnih društvenih normi. Često se muškost definiše kao da je u krizi, dok se patrijarhat postavlja kao rešenje za tu uočenu rodnu neizvesnost. Unutar ovog diskursa, tradicionalna porodica služi kao uporište za povratak muškosti, pri čemu religija igra ulogu legitimizacije. Iako se pozivanje na tradicionalne porodične strukture nalazi u samoj srži antirodnih pokreta, oni se takođe mobilišu oko narativa o muškarcima kao žrtvama, što je odgovor kako na nezavisnost i prava žena, tako i na šire izazove muškoj nadmoći.

Iako antirodni pokret na Kosovu nije formalno registrovan, njegov narativ je široko prihvaćen i rasprostranjen među pojedincima, naročito na društvenim mrežama, gde se prvenstveno ispoljava kroz govor mržnje usmeren protiv žena u političkoj i javnoj sferi. Kako će biti razmatrano, ovaj narativ se pojavio i dodatno kristalizovao kao odgovor na član Građanskog zakonika o istopolnim zajednicama. On se ispoljava kao tradicionalistički otpor rodnoj ravnopravnosti, podstaknut nacionalizmom i religijom, koji osporava prava žena, LGBTQ+ prava i reproduktivno zdravlje putem dezinformacija, političke retorike i kulturnih pritisaka koji učvršćuju stereotipe i patrijarhalne norme, stvarajući rizik od društvene regresije uprkos pravnim okvirima za ravnopravnost. Antirodni narativi na Kosovu lažno prikazuju rodnu ravnopravnost kao nametanje sa

Zapada, sa ciljem retradicionalizacije društva, često je povezujući sa hipermaskulinitetom i pružanjem otpora napretku u rodnim pravima i seksualnom obrazovanju, ali istovremeno predstavljajući pretnju po bezbednost i dobrobit žena. Ovi narativi koriste dezinformacije i strah kako bi polarizovali javno mnjenje. Oni namerno povezuju koncepte rodne raznolikosti i LGBTIQ+ prava sa dezinformacijama o „uništenju tradicionalne porodice.”⁷

Iako Kosovo nema formalno organizovanu antirodnu grupu ili pokret, antirodni narativi su utkani u govor mržnje usmeren protiv žena i u različite oblike rodno zasnovanog nasilja (GBV), naročito na onlajn platformama. Ove prakse funkcionišu kao alati koje antirodni akteri uobičajeno koriste. Onlajn rodno zasnovano nasilje učvršćuje patrijarhalne norme, vrši nadzor nad rodним granicama i mobilíše političko ili društveno protivljenje rodnoj ravnopravnosti.

Ovaj izveštaj smešta onlajn rodno zasnovano nasilje (GBV) u širi okvir antirodnih mreža, krajnjih desničarskih ideologija i transnacionalnih pokreta koji namerno targetiraju žene, LGBTIQ+ osobe i aktiviste. Dok antirodni narativi često uokviruju feminizam, LGBTIQ+ prava i reproduktivna prava kao „pretnje“ tradicionalnim vrednostima, onlajn rodno zasnovano nasilje te narative sprovodi u delo u svakodnevnim digitalnim prostorima. Rodne ideologije se onlajn šire putem taktika kao što su deepfake sadržaji, deljenje intimnih slika bez pristanka, doksing i sajber uhođenje, koji se koriste za zastrašivanje, diskreditaciju ili učutkivanje ciljanih pojedinaca.

⁷ Ibid.

Metodologija

Ovaj izveštaj istražuje uzroke, oblike, narative i uticaje antirodno diskursa i govora mržnje, sa posebnim fokusom na žene i novinarke, kao i na rizike kojima su izložene po pitanju svoje bezbednosti i dobrobiti. Istraživanje se zasniva na deset detaljnih intervjua sa novinarima, stručnjacima za bezbednost i ljudska prava, predstavnicima međunarodne zajednice na Kosovu i Ombudsmanom. Pored toga, bile su planirane fokus grupe sa pripadnicima Policije Kosova kako bi se ispitala percepcija antirodnih narativa i rodno zasnovanih pretnji unutar bezbednosnih institucija, kao i radi procene postojećih preventivnih mehanizama. Uprkos ponovljenim pokušajima, od relevantnih institucionalnih predstavnika nisu dobijeni nikakvi odgovori.

I. Širenje rodne ideologije (antirodnh narativa) na Kosovu

Govor mržnje uporno cilja žene u politici i javnom životu na Kosovu, uključujući političarke, aktivistkinje i novinarke. Međutim, poslednjih godina intenziviralo se širenje antirodnh narativa i diskursa o takozvanoj „rodnoj ideologiji“. U mnogim slučajevima, ovi narativi su povezani sa krajnje desničarskim ideologijama koje rodnu ravnopravnost i progresivne reforme uokviruju kao pretnje „tradicionalnim“ vrednostima.⁸

Govor mržnje je široko rasprostranjen na društvenim mrežama, naročito protiv žena na javnim funkcijama, i često poprima oblike kao što su uznemiravanje, dezinformacije i deepfake sadržaji. Ipak, antirodni pokreti se razlikuju od takvog govora na važne načine, jer su obično struktuiraniji, ideološki vođeni i transnacionalni, delujući izvan lokalnih okvira dok istovremeno prilagođavaju svoje narative specifičnim nacionalnim okruženjima. Kako je primetila Judith Butler, ovi pokreti često dobijaju finansijsku i organizacionu podršku od krajnje desničarskih aktera ili religijskih organizacija sa radikalnim elementima. Čak i kada inicijative nisu direktno finansirane od strane transnacionalnih religijskih ili krajnje desničarskih mreža, one učestalo reprodukuju slične diskurse i pokazuju visok stepen koordinacije.

Nalazi ove studije, potkrepljeni postojećim istraživanjima, ukazuju na to da, iako na Kosovu nedostaje konsolidovan antirodni pokret, obrasci i taktike povezani sa takvim pokretima postaju sve vidljiviji na individualnom nivou, naročito putem onlajn platformi. Ovi narativi se šire kroz govor mržnje usmeren protiv žena i često su praćeni neprijateljstvom prema feminističkim i queer aktivistima. Intervjuisane osobe su takođe istakle faktore specifične za lokalni kontekst koji omogućavaju narativu o „pretnji porodici“ da naiđe na odjek na Kosovu, ukazujući na kombinaciju uporne socijalne nesigurnosti,

ekonomske nestabilnosti i posleratnog konteksta zemlje.

Zamenica Ombudsmana, Majlinda Sinani Lulaj, dodatno je objasnila da se krize rodno zasnovanih dezinformacija često uokviruju kao moralne panike, napominjući da se „pitanja povezana za rod učestalo predstavljaju na načine koji izazivaju strah u društvu i prekomerno pojednostavljaju složene društveno-pravne debate“. Kada se rodna ravnopravnost prikaže kao pretnja porodici, ona se lako može predstaviti kao spoljni uticaj, često opisan kao onaj koji dolazi „sa Zapada“, koji podriva društvenu koheziju i, na kraju, samu naciju.⁹

Feminističke aktivistkinje, stručnjaci/kinje koje se bave rodnim studijama, neudate žene i LGBTQ+ zajednica glavne su mete antirodnh grupa. Neudate žene se često označavaju pogrđnim terminima, a prisutan je i široko rasprostranjen strah od „uništenja tradicionalne porodice“, što je usko povezano sa očuvanjem muške dominacije i tradicionalnih rodnih uloga.¹⁰ Primarne pogrđne etikete upućene ženama uključuju termine kao što su „krave“, 'drolje' i 'kurve'. Za LGBTQ+ zajednicu, uvrede često uključuju termine 'psihopate', 'degenerici', 'ludaci' i 'pedofili'.¹¹ Ovi antirodni narativi, naročito oni koji ciljaju LGBTQ+ zajednicu, široko su rasprostranjeni na društvenim mrežama. U nekim slučajevima, sam feminizam se pogrešno predstavlja kao promovisanje golotinje ili podsticanje žena da se ne udaju, dok se feministkinje javno napadaju kao „ekstremne“ ili „opasne“. Organizacije koje zagovaraju prava žena i LGBTQ+ osoba često se označavaju kao „oportunističke“ ili „finansirane iz inostranstva „kako bi se delegitimizovao njihov rad, što je praćeno narativima da rodna ravnopravnost „uništava porodicu i naciju.“¹²

Antirodni narativ dobio je na značaju tokom debata o Nacrtu Građanskog zakonika i Nacrtu zakona o

8 Intervju sa Vlora Tuzi Nushi, šefica UN Women na Kosovu, intervjuisali su je autori, novembar 2025.

9 Intervju sa Majlinda Sinani Lulaj, zamenicom ombudsmana Republike Kosovo, oktobar 2025.

10 Ibid.

11 Media Diversity Institute and Kosovo 2.0, Izveštaj o medijskom monitoringu govora mržnje na Kosovu, https://www.reportingdiversity.org/wp-content/uploads/2022/07/MRHS_Kosovo.pdf

12 Intervju sa Latrom Demaći, istraživačicom u Mreži žena Kosova, intervjuisali su je autori, oktobar 2025

reproduktivnom zdravlju i medicinski pomognutoj oplodnji. Nacrt Građanskog zakonika dozvoljava registrovane građanske zajednice između osoba istog pola, što je izazvalo brzu reakciju verskih vođa koji su izdali zajedničku deklaraciju protiv tog predloga. Lideri različitih verskih zajednica, uključujući predstavnike muslimanske, jevrejske, evangelističke i katoličke zajednice, obrazložili su svoje protivljenje pozivajući se na verske, kulturne i tradicionalne vrednosti, naglašavajući očuvanje „porodičnih vrednosti“ i zaštitu tradicionalne definicije braka.¹³

Ovaj antirodni narativ odjeknuo je i u Skupštini Kosova, gde je nekoliko poslanika otvoreno osporilo priznavanje istopolnih građanskih zajednica. Mnogi netačno izjednačavaju građanske zajednice sa istopolnim brakovima, uprkos jasnoj pravnoj razlici. U srži ovih antirodnih narativa nalazi se samopercepcija branitelja „normalne“ i „tradicionalne“ porodice. Na primer, poslanik Mërgim Lushtaku javno se usprotivio i Građanskom zakoniku i istopolnim zajednicama, tvrdeći da je „po prirodi brak heteroseksualna institucija“ i da priznavanje istopolnih brakova podriva vezu između braka i rađanja.¹⁴ Slično tome, Duda Balje, tadašnja predsednica skupštinskog Odbora za ljudska prava, usprotivila se istopolnim brakovima na verskim osnovama, uokvirujući svoj stav kao lično mišljenje, iako je njena institucionalna uloga pojačala njegov uticaj. Kao odgovor na to, Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR) podnela je javni zahtev predsedniku Skupštine, tražeći smenu Duda Balje i Labinote Demi-Murezija zbog njihove diskriminatorne retorike.

Rasprave o Nacrtu zakona o reproduktivnom zdravlju i medicinski pomognutoj oplodnji naišle su na snažan otpor, otkrivajući kako su se antirodne ideologije ispreplele sa etno-nacionalističkim diskursom na Kosovu. Predložio da se neudatim ženama omogući pristup vantelesnoj oplodnji (IVF) i da se reproduktivne usluge prošire kroz javne bolnice, protivnici su uokvirili kao egzistencijalne pretnje „tradicionalnoj porodici“, što je često bilo praćeno rasističkim, alarmističkim i obmanjujućim tvrdnjama. Ovi narativi su reproduktivnu autonomiju postavili ne kao pitanje zdravlja ili prava, već kao odstupanje

od zamišljenog moralnog i nacionalnog poretka. Ovaj otpor je dodatno institucionalizovan kada su se dva poslanika iz Pokreta Samoopredeljenje (Lëvizja Vetëvendosje!) odvojila kako bi formirala novu političku partiju koja se eksplicitno protivi odredbama Građanskog zakonika o istopolnim zajednicama, kao i Nacrtu zakona o reproduktivnom zdravlju i medicinski pomognutoj oplodnji. Delujući unutar Skupštine, ovi akteri su aktivno promovisali antirodne narative, pružali otpor inicijativama za građanska i reproduktivna prava i nastojali da predstavu Samoopredeljenje kao pretnju „tradiciji“ i „normalnoj porodici“. Čineći to, mobilisali su rod kao simboličko bojno polje kroz koje se mogu artikulisati šire strepnje oko društvenih promena, nacionalnog identiteta i moralnog autoriteta. Ova eskalacija se poklopila sa konsolidacijom konzervativne političke snage koja je iskoristila rastuće krajnje desničarsko, anti-rodno raspoloženje tokom nacionalnih izbora na Kosovu 2024. godine, pod okriljem Koalicije za porodicu. Mobilizacijom birača oko odbrane heteronormativne porodice, Koalicija je normalizovala isključujuću retoriku i doprinela političkom okruženju koje je sve prijemčivije za krajnje desničarski ekstremizam. Istopolni brakovi su konstruisani kao centralna pretnja, uz izborne apele koji su eksplicitno pozivali birače da podrže kandidate koji su se obavezali da će se tome usprotiviti.¹⁵ Kako tvrdi Judith Butler, rod u takvim kontekstima funkcioniše kao psihosocijalna scena, javni način „sanjarenja“ kroz koji se projektuju kolektivne fantazije. Prošlost koju zagovornici antirodnih ideja nastoje da „obnove“ manje je istorijska stvarnost, a više zamišljeni društveni poredak ukorenjen u patrijarhalnom autoritetu, rigidnim rodnim hijerarhijama i etničkoj homogenosti. Na Kosovu, kulturne tradicije i društvene norme koje naglašavaju heteronormativne porodične strukture i jasno razgraničene rodne uloge pružaju plodno tlo za učvršćivanje ovih narativa.

Shodno tome, debata oko Građanskog zakonika seže daleko izvan prava LGBTIQ+ osoba, obuhvatajući šira pitanja braka, ljubavi, reprodukcije i samih granica nacije. Rod i seksualnost postaju sredstva putem kojih se nadzire etnonacionalna pripadnost, a „albanske porodične vrednosti“ uzdižu kao pokazatelji moralne i nacionalne autentičnosti.

13 Slobodna Evropa, „Verske zajednice protiv redefinisaja brakova“ (Verske zajednice protiv „redefinisaja braka“), februar 2022, <https://www.evropaelire.org/al/projekt-kodi-civil-martesar-e-gjinise-se-njejte-/31718770.html>

14 Aulone Kadriu, Juče je fašizam odjekivao u parlamentu, Kosovo 2.0, 2020, <https://kosovotwopointzero.com/en/yesterday-fascism-echoed-in-the-parliament>

15 Intervju sa Emanom Rrahmanijem, Fol Drejtë, <https://www.facebook.com/gazetafoldrejt/videos/levizja-per-familjen-koalicion-vetem-per-keto-zgjedhje-apo-projekt-afatgjate/2324251894610741/>

Ova logika je eksplicitno izražena tokom izborne kampanje od strane Eman Rrahmanija, lidera Koalicije za porodicu, koji je izjavio:

“Ne postoje Roditelj 1 i Roditelj 2; postoje majka, otac, žena, ćerka i sin. Neka svako ko se usudi da menja albansku porodicu — to zaboravi. U ovom političkom angažmanu, uveravam vas da se niko od nas nije pridružio ovom timu radi lične koristi; svako od nas je izrazio posvećenost zaštititi porodičnih vrednosti. Agendi koja podriva porodicu dolazi kraj.”¹⁶

Nadovezujući se na ove događaje, širenje antirodni narativa na Kosovu se sve više artikuliše kroz eksplicitno etno-nacionalistički okvir, u kojem se rodna ravnopravnost i reproduktivna prava prikazuju kao egzistencijalne pretnje samoj naciji. Unutar ovog diskursa, „tradicionalna porodica“ je konstruisana kao osnovna jedinica nacionalnog opstanka, tako da se njeno očuvanje izjednačava sa zaštitom nacije i njenih granica od uočenih spoljašnjih i unutrašnjih neprijatelja. Rod i reprodukcija tako postaju centralna mesta kroz koja se zamišljaju i nadziru nacionalni kontinuitet, čistota i pripadnost.

Ova logika je najizrazitije artikulisana u javnim istupima političkih lidera. Na primer, Gëzim Kelmendi, lider konzervativne partije ‘Fjala’, optužio je premijera Albina Kurtija da podržava Građanski zakonik na način koji „uništava glavni stub države: odnosno porodicu“, tvrdeći da „ako je Srbija ubijala Albance oružjem, Albin Kurti ih ubija ovim zakonom“. Ovakve izjave sažimaju pravnu reformu, rodnu ravnopravnost i nacionalno nasilje u jedan jedinstven narativ, uokvirujući reproduktivno i porodično pravo ne kao pitanje prava ili upravljanja,

već kao čin nacionalne izdaje.¹⁷ Kako primećuje Latra Demaći, antirodni pokreti često usvajaju populističke strategije koje funkcionišu kao politički alati za polarizaciju javnog mnjenja. U kosovskom kontekstu, pojedini poslanici i javne ličnosti dodatno osnažuju ove narative oslanjajući se na religijsku simboliku i nacionalističku retoriku, preoblikujući ih tako da služe izbornim ciljevima i mobilišu podršku oko isključujućih pojmova tradicije, morala i nacionalne autentičnosti.¹⁸

Iako se ove ideologije predstavljaju kao branioci „porodičnih vrednosti“, u praksi one deluju obmanjivanjem javnog mnjenja i konstruisanjem žena, LGBTIQ+ osoba i drugih manjinskih grupa kao unutrašnjih pretnji naciji. Parlamentarne debate o Nacrtu zakona o reproduktivnom zdravlju razotkrile su razmere ovog etno-nacionalističkog uokvirivanja, naročito kroz stigmatizaciju neudatih žena koje traže vantelesnu oplodnju (IVF) i parova koji nisu u mogućnosti da začnu „prirodnim putem.“ Tokom ovih debata, pojedini poslanici su koristili alarmistički, rasno obojen i eksplicitno nacionalistički jezik, upoređujući zakon sa „Hirošimom i Nagasakijem“ i upozoravajući na decu koja će se navodno „rađati iz incesta“ ili imati „nečistu krv“. ¹⁹ Reproductivne tehnologije su tako uokvirene kao direktna opasnost za albanski „nacionalni genetski identitet“, naročito kada su donori sperme zamišljeni kao osobe koje potiču iz susednih zemalja, poput Srbije. Ova retorika otkriva otvoreno rasističke i protofašističke tonove, ilustrujući kako se antirodne i etno-nacionalističke ideologije spajaju kako bi legitimisale isključivanje, ojačale biološka i etnički ograničena shvatanja nacije i normalizovale regresivne narative unutar parlamentarnog diskursa i šire javne sfere.

16 Kallxo.com, 2025, <https://kallxo.com/lajm/koalicioni-per-familjen-nis-garen-per-zgjedhje-agjendes-qe-cenon-familjen-po-i-vjen-fundi/>

17 Telgrami, 2020, <https://telegafi.com/en/kurti-calls-the-murder-of-Qerim-Kelmendi-a-crime-and-demands-a-full-investigation-by-the-prosecution-and-the-police/>

18 Intervju sa Latrom Demaći, istraživačicom u Mreži žena Kosova, intervjuisali su je autori, oktobar 20255.

19 Adelina Hasani, Borba protiv ekstremizma na Kosovu: Trendovi, izazovi i protumere, Sbunker, 2025, https://ex-sbunker.org/wp-content/uploads/2025/01/Sbunker-Report-Englisht_28.01.2025.pdf

II. Tehnološki potpomognuto nasilje (TFV) kao alat antirodne ideologije

Antirodni pokreti dobijaju sve veći uticaj, naročito na društvenim mrežama, širenjem i pojačavanjem govora mržnje, posebno ciljajući žene u javnoj i političkoj sferi, kao i LGBTQ+ zajednicu. Ova mobilizacija i njeni narativi podstakli su tehnološki potpomognuto nasilje nad ženama i devojkama (TFVAWG), ne samo kao oblik agresije, već i kao sredstvo za opravdavanje šireg nasilja i potčinjavanja žena. TFVAWG je jedan od najrasprostranjenijih i najsloženijih oblika nasilja koji danas ugrožava bezbednost i dobrobit žena i devojčica. Ono obuhvata svaki čin izvršen, potpomognut, pojačan ili pogoršan putem informaciono-komunikacionih tehnologija ili drugih digitalnih alata, koji uzrokuje ili može uzrokovati fizičku, seksualnu, psihološku, socijalnu, političku ili ekonomsku štetu, kao i kršenje osnovnih prava i sloboda.

Prema izveštaju Generalnog sekretara UN-a o nasilju nad ženama i devojkama iz 2024. godine, tri međusobno povezane dinamike pokreću globalni porast ovog oblika nasilja:

1. rastući otpor protiv prava žena,
2. brzi napredak i zloupotreba veštačke inteligencije (AI), i
3. širenje „manosfere“, ekosistema mizoginih onlajn prostora koji sve više prožimaju mejnstrim kulturu, oblikuju stavove javnosti prema ženama i podstiču rodno zasnovano nasilje.

Iako sve žene i devojčice mogu doživeti digitalno zlostavljanje, određene grupe se suočavaju sa povećanim rizicima, posebno žene u političkom i javnom životu, kao i one koje proživljavaju isprepletene oblike diskriminacije, uključujući žene sa invaliditetom, migrantkinje i LGBTQ+ osobe.²⁰ Izveštaj o medijskom monitoringu govora mržnje

na Kosovu (2025) dokumentuje duboko ukorenjen i ciljani rodno zasnovan govor mržnje tokom perioda monitoringa 2024–2025, posebno unutar medijskog i onlajn ekosistema Kosova. Žene u javnom životu, naročito one angažovane u politici, aktivizmu i LGBTQ+ zajednici, bile su izložene neprekidnim obrascima uznemiravanja koji su prevazilazili individualne napade. Ovi narativi su funkcionisali kao deo šireg nastojanja da se žene isključe iz simboličkog i političkog prostora nacije.

Kako govor mržnje sve više cilja žene u javnoj sferi i predstavlja direktnu pretnju njihovoj bezbednosti, zamenica ombudsmana Majlinda Sinani Lulaj naglašava važnost jasnog razlikovanja govora mržnje od zaštićenog izražavanja. Iako je sloboda izražavanja temelj demokratije, ona nije apsolutna i mora se procenjivati u odnosu na njen potencijal da uzrokuje štetu. Sinani-Lulaj se poziva na Rabatski akcioni plan, koji utvrđuje šest kriterijuma za određivanje da li neki govor predstavlja govor mržnje: kontekst, namera govornika, sredstvo širenja, sadržaj, forma i verovatnoća podsticanja na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Ona upozorava na rastuću tendenciju da se svako kontroverzno izražavanje označi kao govor mržnje, naglašavajući da takva prekomerna upotreba razvodnjava sam koncept, što je trend koji je posebno uočen na Kosovu u poslednjih četiri do pet godina. Prema njenoj proceni, najučestaliji i najtipičniji slučajevi govora mržnje bili su usmereni protiv žena, što je tesno povezano sa krajnje desničarskim narativima koji opstaju na polarizaciji. U takvim uslovima, žene i druge marginalizovane zajednice ostaju najizloženije i najranjivije.²¹

Govor mržnje protiv žena na Kosovu često ne funkcioniše samo kao mizoginija, već kao mehanizam za nadziranje nacionalnog i moralnog identiteta. Žene koje govore javno, osporavaju dominantne norme ili su vidljivo prisutne u javnom prostoru, često se uokviruju kao osobe koje narušavaju granice prihvaćene pripadnosti.

20 UN Women, 2025. <https://www.unwomen.org/en/articles/faqs/digital-abuse-trolling-stalking-and-other-forms-of-technology-facilitated-violence-against-women>

21 Intervju sa Majlinda Lulaj, zamenicom Ombudspersona, intervju vodio autor, oktobar 2025, Priština.

²² Dok su žene u politici konstantno meta napada, istraživačica Valmira Rashiti primećuje da su pojedine političke ličnosti višekratno napadane tokom niza godina. Među njima su Vjosa Osmani, predsednica Kosova (pomenuta u izveštajima za 2023. i 2025. godinu), i Mimoza Kusari-Lila, poslanica u Skupštini (takođe pomenuta u izveštajima za 2023. i 2025. godinu). Druge istaknute političarke, kao što su Doarsa Kica-Xhelili, Duda Balje, Ariana Musliu-Shoshi, Hykmete Bajrami, Marigona Geci, Albulena Haxhiu, Ganimete Musliu i Adriana Matoshi, takođe su bile česte mete kampanja dezinformacija i rodno zasnovanih napada.²³

Intervjui sa stručnjacima i aktivistima na Kosovu potvrđuju da je porast tehnološki potpomognuto rodno zasnovanog nasilja nad ženama i devojkama široko rasprostranjen. Prema rečima Vlore Tuzi Nuši, rodno zasnovan govor mržnje se sve više manifestuje kao verbalna diskriminacija u onlajn komunikacionim prostorima, čime se indirektno legitimise nasilje nad ženama. Ovaj jezik se često širi na digitalnim platformama i ostavio je teške posledice, uključujući dokumentovane slučajeve samoubistava mladih devojaka.²⁴ Antirodni pokreti na Kosovu aktivno koriste društvene mreže kako bi targetirali žene, posebno one u javnom i političkom životu. Aktivistkinje koje nastoje da

osnaže svoju ulogu u javnosti redovno su izložene uvredama i podrivanju, kako na ličnom, tako i na profesionalnom nivou. Kako primećuje Arbenita, digitalni diskurs često odražava duboko ukorenjene patrijarhalne mentalitete čiji je cilj ograničavanje žena na tradicionalne uloge.²⁵ S druge strane, Flutura Kusari ističe da rodno zasnovani govor mržnje i dalje raste, bez ozbiljnih politika koje bi ga suzbile ili sprečile. Javne ličnosti često koriste ponižavajući jezik protiv žena bez suočavanja sa posledicama, što podstiče polarizaciju i normalizuje neprijateljski diskurs. Ovaj trend se nastavlja nesmanjenim intenzitetom, uz malo institucionalnih filtera koji bi intervenisali.²⁶

Žene se suočavaju sa višestrukim oblicima nasilja u onlajn okruženju, uključujući sajber uznemiravanje, sajber uhođenje i deepfake sadržaje. Kao što će naredna poglavlja pokazati, pravni okvir Kosova trenutno ima značajne praznine u rešavanju tehnološki potpomognuto rodno zasnovanog nasilja. Upečatljiv primer je slučaj 'Alb Kings' na Kosovu, koji ilustruje presek deepfake tehnologije i doksinga: žene su bile meta neovlašćenog deljenja ličnih podataka i digitalno manipuliranih slika, što je rezultiralo pretnjama, uznemiravanjem i ozbiljnim kršenjima njihove privatnosti i bezbednosti.

Studija slučaja: Slučaj „AlbKing“

Jedan od najistaknutijih slučajeva koji ilustruje tehnološki potpomognuto rodno zasnovano nasilje na Kosovu je slučaj }AlbKings“. „AlbKings“ (skraćeno od „Albanian Kings“) bila je ozloglašena grupa na aplikaciji za razmenu poruka Telegram, koja je postala aktivna u januaru 2023. godine. Na svom vrhuncu, grupa je brojala više od 112.000 članova i korišćena je za distribuciju intimnih fotografija, video snimaka, deepfake sadržaja i ličnih podataka žena i devojčica bez njihovog pristanka.²⁷

Novinarka Ardiana Thaçi-Mehmeti sprovela je kritičko istraživanje o ovoj grupi, razotkrivajući kako su njeni članovi sistematski kršili privatnost i dostojanstvo žena. Nakon što je izveštavala o ovom slučaju u svojoj televizijskoj emisiji, pojedini članovi AlbKings grupe su uzvratili objavljivanjem njenog broja telefona unutar grupe. Kao rezultat toga, primila je ogroman broj uvredljivih telefonskih poziva, mejlova i poruka u kojima su tražene seksualne usluge. Više od deset žena ju je kontaktiralo kako bi podelile sopstvena iskustva

²² Valmira Rashiti, Mapiranje rodno zasnovanih dezinformacija na Zapadnom Balkanu, Kosovo 2.0, https://www.reportingdiversity.org/wp-content/uploads/2025/07/Gendered_Disinformation_KS_fin.pdf

²³ Ibid.

²⁴ Intervju sa Vlori Tuzi Nuši, šefica UN Women na Kosovu, intervjuisali su je autori, novembar 2025.

²⁵ Arbenita Krasniqi, Menadžer projekta, Jahjaga fondacija, intervjuisana od strane autora, decembar 2026.

²⁶ Flutura Kusari, pravna savetnica, Evropski centar za slobodu štampe i medija, intervjuisana od strane autora, decembar 2026.

²⁷ Donika Gashi, Nezaštićene, Žene u Albaniji i na Kosovu se suočavaju sa toksičnom koegzistencijom i digitalnim zlostavljanjem, Balkan Insight, 2025 <https://balkaninsight.com/2025/07/30/unprotected-women-in-albania-kosovo-face-toxic-coexistence-with-digital-abuse/>

uznemiravanja povezanog sa grupom AlbKings.²⁸

Nakon što je pomogla u razotkrivanju mreže, Thiç-Mehmeti je bila preplavljena uvredljivim pozivima i porukama muškaraca koji su do njenih kontakt podataka došli putem grupe. Podnela je desetine krivičnih prijavi policiji, ali je izvestila da su nadležni organi procesuirali samo slučajeve „seksualnog uznemiravanja“, poput ponovljenih eksplicitnih seksualnih poruka. U televizijskoj emisiji Kiks Kosova emitovani su ekskluzivni intervjui sa mladim ženama koje su, nakon neprekidnog pritiska i uznemiravanja članova AlbKings grupe, napustile školovanje, dale otkaze na poslovima i proživjele teške psihološke traume i depresiju. Ovi izveštaji, emitovani početkom 2024. godine, direktno su doprineli gašenju grupe i hapšenju nekoliko njenih vođa.²⁹

Stotine žena i devojčica, uključujući novinarku

portala KALLXO.com, bile su žrtve uznemiravanja i neovlašćenog deljenja intimnog sadržaja putem Telegram grupe AlbKings. Dana 18. septembra 2025. godine, Osnovno tužilaštvo u Prištini podnelo je Osnovnom sudu sporazum o priznanju krivice, prema kojem su optuženi pristali da plate novčane kazne u iznosu od 2.000 do 2.500 evra za kontinuirano uznemiravanje novinarku KALLXO.com, čiji je identitet zadržan u tajnosti iz bezbednosnih razloga.³⁰ Uznemiravanje se dogodilo nakon što je novinarka izveštavala o rodno zasnovanom nasilju na Kosovu. Sporazum o priznanju krivice izazvao je oštre reakcije. Šezdeset organizacija civilnog društva i više od 150 medijskih kuća izdalo je zajedničko saopštenje u kojem su osudili sporazum kao previše blag, tvrdeći da on ne odražava težinu tehnološki potpomognuto nasilja nad ženama, niti širu društvenu štetu uzrokovanu takvim delima.³¹

28 Leonora Aliu, Van kontrole: Kosovo se bori da obuzda onlajn seksualno uznemiravanje, Balkan Insight, 2024, <https://balkaninsight.com/2024/05/28/out-of-control-kosovo-struggles-to-curb-online-sexual-harassment/>

29 Ibid.

30 BIRN, 2025. <https://balkaninsight.com/2025/09/22/kosovo-courts-lenient-plea-deal-with-birn-journalists-harassers-criticised/>

31 Prishtina Insight, 2025, https://prishtinainsight.com/kosovo-civil-society-opposes-2000-euro-fine-plea-deal-for-kallxo-com-journalists-harassers/?utm_source=chatgpt.com

III. Pravne i institucionalne praznine Kosova u suzbijanju antirodnog digitalnog nasilja

Intervjuisani su naveli slučajeve u kojima su tokom izbornih kampanja podnošene tužbe zbog antirodnih izjava ili narativa. Međutim, institucije često ne reaguju blagovremeno i, time što ove slučajeve ne tretiraju sa dovoljnom ozbiljnošću, rizikuju da postanu saučesnici u održavanju takvih pojava. Pored toga, većina zemalja Zapadnog Balkana, uključujući Kosovo, ne kriminalizuje onlajn rodno zasnovano nasilje i shodno tome nema mehanizme za sistematsko praćenje takvih incidenata.³² Takođe postoji ograničeno razumevanje načina na koji se antirodni narativi šire i načina kako dobijaju na značaju na društvenim mrežama. Antirodne ideologije, koje promovišu tradicionalne rodne uloge, patrijarhalne porodične vrednosti i protivljenje javnom učešću žena, često čine osnovu ovih narativa. Društvene mreže pojačavaju ove ideje, pružajući prostore u kojima mizogini, isključujući i neprijateljski sadržaji mogu široko cirkulisati i uticati na javni diskurs.

Jedan od glavnih izazova ostaje odsustvo sveobuhvatnog i ažuriranog pravnog okvira koji odražava trenutni razvoj tehnološki potpomognuto nasilja. Iako Kosovo ima opštu strategiju za unapređenje rodne ravnopravnosti, ona zahteva jačanje kroz konkretne preventivne mere. Ograničeni tehnički kapaciteti i resursi za identifikaciju slučajeva nasilja i mržnje predstavljaju dodatne prepreke. Štaviše, normalizacija mizoginije

i antirodnih narativa u medijima i javnim prostorima predstavlja ozbiljan rizik. Nedovoljno finansiranje i slaba međuinstitucionalna saradnja takođe su značajne barijere.³³

Dok antirodni narativ funkcioniše kao otpor napretku postignutom u oblasti rodne ravnopravnosti, promovišući tradicionalne porodične vrednosti i muškosti, onlajn platforme su postale ključni prostori za širenje ovog narativa. Slučaj Alb Kings na Kosovu ilustruje kako su žene bile targetirane putem deepfake sadržaja, uznemiravanja i drugih oblika digitalnog zlostavljanja. Ovi pokreti koriste praznine u zakonodavstvu i oslanjaju se na kulturne norme kako bi dominirali digitalnim prostorima i osnažili svoje agende. Kosovu nedostaje sveobuhvatan sistem za praćenje i evidentiranje rodno zasnovanih sajber zločina. Institucije za sprovođenje zakona, uključujući policiju, tužilaštvo i sudove — trenutno se oslanjaju na krivična dela navedena u Krivičnom zakoniku, kao što su ucena, pretnje, prinuda, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i nasilje.³⁴ Međutim, Kosovo nema poseban zakon niti javnu politiku koja specifično reguliše onlajn prostor ili adresira tehnološki potpomognuto rodno zasnovano nasilje. Transnacionalna priroda velikih platformi društvenih medija dodatno komplikuje odgovornost i sprovođenje zakona, ostavljajući značajne praznine u zaštiti žrtava.

Uvidi Fluture Kusari:

“Institucije kao što su policija i tužilaštvo nisu dovoljno informisane o antirodnim pokretima i rizicima koje oni predstavljaju. Slučajevi koji uključuju govor mržnje često se tretiraju kao obični građanski sporovi, bez razmatranja rodne

dimenzije.”³⁵ Ona takođe naglašava potrebu za preispitivanjem zakonskih odredbi koje se odnose na antirodne narative, pooštavanjem kazni i stvaranjem efikasnih mehanizama za zaštitu žena na internetu. Ističe da je hitno potreban ozbiljniji i

32 Leonora Aliu, Van kontrole: Kosovo se bori da obuzda onlajn seksualno uznemiravanje, Balkan Insight, 2024, <https://balkaninsight.com/2024/05/28/out-of-control-kosovo-struggles-to-curb-online-sexual-harassment/>

33 Intervju sa Vlora Tuzi Nushi, šefica UN Women na Kosovu, intervjuisali su je autori, novembar 2025.

34 Leonora Aliu, Van kontrole: Kosovo se bori da obuzda onlajn seksualno uznemiravanje, Balkan Insight, 2024, <https://balkaninsight.com/2024/05/28/out-of-control-kosovo-struggles-to-curb-online-sexual-harassment/>

35 Flutura Kusari, pravna savetnica, Evropski centar za slobodu štampe i medija, intervjuisana od strane autora, decembar 2026.

sistematičniji pristup.

Ključni izazovi koje su istakli eksperti:

1. Nedostatak političke volje za rešavanje onlajn rodno zasnovanog nasilja.
2. Dominacija muškaraca u institucijama bezbednosti i nedostatak senzibiliteta prema nasilju nad ženama.
3. Pritužbe žena se često ne uzimaju za ozbiljno.

Kao odgovor na to, Mreža žena Kosova predložila je uvođenje nove odredbe u Krivični zakonik, Člana 249 o rodno zasnovanom sajber nasilju, koji bi eksplicitno definisao i kriminalizovao širok spektar onlajn zlostavljanja, uključujući:

- > Sajber uhođenje
- > Digitalne pretnje
- > Neovlašćeno deljenje intimnih fotografija
- > Deepfake sadržaje
- > Seksističku klevetu

Zagovornici tvrde da, u odsustvu takve odredbe, žrtve onlajn zlostavljanja imaju ograničen pristup pravdi, a slučajevi se često odbacuju jer ne ispunjavaju pragove postojećih krivičnih dela.

Iako Kosovu nedostaje sveobuhvatan zakonodavni okvir za rešavanje rodno zasnovanog hibridnog uznemiravanja i nasilja, vlastima takođe nedostaju i tehnička ekspertiza i politička volja za efikasnu istragu takvih slučajeva. *Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama (2022–2026)* adresira onlajn rodno zasnovano nasilje samo delimično, prvenstveno kroz mere usmerene na jačanje rada nadzora u zajednici i policijskog rada zasnovanog na obaveštajnim podacima u slučajevima nasilja u porodici, kao i kroz obuku Jedinice za istragu sajber-kriminala za reagovanje na onlajn nasilje nad ženama.³⁶

Zakon o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja

(2023) prepoznaje onlajn uznemiravanje kao oblik rodno zasnovanog nasilja. On definiše „seksualno uznemiravanje na internetu“ kao svaki neželjeni verbalni, neverbalni ili drugi čin seksualne prirode, koje krši dostojanstvo osobe ili stvara zastrašujuće, neprijateljsko, ponižavajuće, degradirajuće ili uvredljivo okruženje.³⁷ Međutim, ovo priznanje ostaje uglavnom konceptualno i ne definiše specifična krivična dela niti odgovarajuće kazne za mnoge hibridne oblike štete koji se javljaju na preseku tehnologije i rodno zasnovanog nasilja. Kao rezultat toga, zakon direktno ne kriminalizuje većinu oblika onlajn rodno zasnovanog zlostavljanja, već umesto toga nudi opšte definicije bez primenljivih kaznenih odredbi.

Slično tome, postojeće zakonodavstvo Kosova u oblasti sajber kriminala ostaje ograničenog obima. Ono se prvenstveno bavi tradicionalnim sajber prekršajima, kao što je neovlašćeni pristup informacionim sistemima ili podacima, dok ne obuhvata novije i složenije oblike digitalnog zlostavljanja, uključujući doksing, sajber uznemiravanje i neovlašćeno deljenje intimnih snimaka. Opšti okvir za sajber kriminal, Zakon br. 08/L-173 o Sajber bezbednosti, objavljen u Službenom listu Republike Kosovo, reguliše institucionalne odgovornosti i principe koji se odnose na sajber bezbednost i zaštitu informacionih sistema, ali ne predviđa kriminalizaciju onlajn ponašanja motivisanog rodom, niti prekršaje koji specifično ciljaju žene i rodne manjine na internetu.³⁸

U praksi, štetno onlajn ponašanje, kao što je kreiranje deepfake pornografskih sadržaja, doksing žena radi potpomognuto pretnje u fizičkom svetu, ili

³⁶ Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama (2022–2026), <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2022/08/ENG-Strategija-Kombetare-per-Mbrojtje-nga-Dhuna-ne-Familje-dhe-Dhuna-ndaj-Grave-2022-2026.pdf>

³⁷ Zakon br. 08/L-185 o Sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=83131>

³⁸ Zakon br. 08/L-173 o Sajber bezbednost, <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=70933>

targetiranje žena na javnim funkcijama, procesuiraju se prema opštim odredbama (npr. pretnje, uznemiravanje) koji ne uspevaju da obuhvate digitalno-fizičko preklapanje ovih krivičnih dela

U praksi, ovaj pravni jaz znači da se štetna onlajn ponašanja koja disproporcionalno pogađaju žene, kao što su kreiranje deepfake pornografskih snimaka, doksing namenjen potpomognuti pretnji ili napada u fizičkom svetu, i široko rasprostranjeno mizogino uznemiravanje usmereno na žene u javnom životu, procesuiraju prema širim kaznenim odredbama, poput pretnji ili uznemiravanja. Ove odredbe ne uspevaju da obuhvate kombinovane digitalne i onlajn dimenzije štete, kao ni njenu rodnu prirodu.

U tom kontekstu, pravni okvir Kosova, posebno Zakon o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, zahteva dalje izmene i promene i harmonizaciju sa evoluirajućim evropskim standardima. U maju 2024. godine, Evropska unija je usvojila Direktivu

o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, koja eksplicitno adresira sve oblike nasilja omogućenog putem informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) i zahteva kriminalizaciju takvih dela. Usklađivanje zakonodavstva Kosova sa ovom Direktivom zahtevalo bi inkorporaciju rodno zasnovanog digitalnog nasilja i povezanih hibridnih zločina u Krivični zakonik Republike Kosovo.

Intervjui sa predstavnicima institucija odražavaju slične razlike. Zvaničnici Kancelarije za informisanje Policije Kosova primetili su da je onlajn govor mržnje „konstantno aktivan“, ali se najčešće manifestuje kao izolovani izrazi ili reakcije na određene događaje, a ne kao organizovane ili kontinuirane kampanje. Nasuprot tome, antirodni diskurs se „širi kroz mreže aktera koji se ponavljaju, deljene narative i međusobno povezane onlajn prostore“. Prema rečima policijskih zvaničnika, ove mreže generišu društvenu štetu i osećaj zastrašivanja i straha, ali retko dostižu prag koji je neophodan da bi se tretirali kao organizovani ekstremizam ili krivična aktivnost.³⁹

39 Intervju sa Kancelarijom za informisanje Kosovske policije, koji su autori obavili putem imeja. Oktobar 2025.

Zaključci i preporuke

Ovaj izveštaj pokazuje da, iako Kosovo trenutno nema formalno organizovan antirodni pokret, antirodni narativi postaju sve vidljiviji, normalizovani i operacionalizovani kroz govor mržnje, tehnološki potpomognuto nasilje nad ženama i devojkicama (TFVAWG) i isključujući politički diskurs. Ovi narativi su duboko isprepleteni sa krajnje desničarskim ideologijama, etno-nacionalizmom i religijskim konzervativizmom, uokvirujući rodnu ravnopravnost, reproduktivna prava i prava LGBTIQ+ osoba kao egzistencijalne pretnje „tradicionalnoj porodici“ i, samim tim, samoj naciji.

Antirodni diskurs na Kosovu bio je posebno mobilisan tokom debata o Nacrtu Građanskog zakonika i Nacrtu zakona o reproduktivnim zdravljju i medicinski potpomognutoj oplodnji. U ovim trenucima, rod i seksualnost postali su simbolična bojišta kroz koja su se izražavale šire zabrinutosti u vezi sa nacionalnim identitetom, društvenim promenama i moralnim autoritetom. Parlamentarna retorika i izborna kampanja dodatno su legitimizovale ove narative, normalizujući diskriminatorni jezik i usađujući isključujuće okvire unutar mejnstrim političkog diskursa.

Nalazi takođe otkrivaju da onlajn prostori igraju centralnu ulogu u širenju i sprovođenju antirodne ideologije. Govor mržnje i TFVAWG (tehnološki

potpomognuto nasilje nad ženama i devojkicama) funkcionišu ne samo kao izrazi mizoginije, već i kao strateški alati za zastrašivanje, ućutkivanje i isključivanje žena i LGBTIQ+ osoba iz javnog i političkog života. Slučajevi poput „AlbKings“ naglašavaju ozbiljne posledice digitalnog zlostavljanja, uključujući psihološku štetu, povlačenje iz obrazovanja i zapošljavanja, kao i pretnje fizičkoj bezbednosti. Ove štete su pojačane novim tehnologijama, kao što su deepfakes, i nedostatkom efikasnih institucionalnih odgovora.

Pravni i institucionalni okviri Kosova ostaju neadekvatni za rešavanje ovih izazova. Postojeći zakoni priznaju onlajn uznemiravanje konceptualno, ali ne uspevaju da kriminalizuju većinu oblika tehnološki potpomognuto rodno zasnovanog nasilja niti da obuhvate njihovu hibridnu digitalno-oflajn prirodu. Institucionalni odgovori su dodatno oslabljeni ograničenim tehničkim kapacitetima, nedovoljnom političkom voljom i nedostatkom rodne osetljivosti unutar organa za sprovođenje zakona i pravosudnih tela. Kao rezultat toga, žrtve se suočavaju sa značajnim preprekama u pristupu pravdi, dok počinioci deluju uz relativnu nekažnjivost

Preporuke

Kratkoročne:

- > Krivični zakonik treba izmeniti kako bi se eksplicitno kriminalizovalo rodno zasnovano sajber nasilje, uključujući sajber uhođenje, neovlašćeno deljenje intimnih slika, deepfake sadržaje, digitalne pretnje i seksističku klevetu. Postojeće zakonodavstvo, posebno Zakon o sprečavanju i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, treba dalje harmonizovati kako bi se osiguralo da onlajn i hibridni oblici zlostavljanja budu jasno definisani i podložni efikasnim sankcijama. Usklađivanje pravnog okvira Kosova sa Direktivom EU iz 2024. o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici je od suštinskog značaja za osiguranje usklađenosti sa evropskim standardima i jačanje zaštite žrtava.
- > Na institucionalnom nivou, organi za sprovođenje zakona, tužilaštva i sudstvo moraju unaprediti svoje kapacitete za prepoznavanje i reagovanje na antirodno digitalno nasilje. Ovo zahteva obaveznu, rodno osetljivu obuku o antirodnim ideologijama, onlajn govoru mržnje i tehnološki potpomognuto rodno zasnovanom nasilju, kao i razvoj jasnih protokola za istragu, prikupljanje dokaza i podršku žrtvama. Specijalizovanu stručnost unutar policijskih jedinica za sajber kriminal i tužilaštava treba ojačati kako bi se adresirale rodne i transnacionalne dimenzije onlajn zlostavljanja, i kako bi se poboljšala koordinacija između institucija odgovornih za prevenciju, istragu i zaštitu.

Srednjoročne i dugoročne:

- > Inicijative za podizanje svesti treba aktivno da osporavaju dezinformacije koje okružuju rodnu ravnopravnost, reproduktivna prava i prava LGBTIQ+ osoba, istovremeno promovišući inkluzivne demokratske vrednosti. Medijsku pismenost, digitalnu bezbednost i obrazovanje o rodnoj ravnopravnosti treba integrisati u formalna i neformalna okruženja za učenje, a organizacije civilnog društva treba podržati u razvijanju kontra-narativa koji smanjuju društveni legitimitet anti-rodne ideologije i jačaju otpornost društva.
- > S obzirom na centralnu ulogu digitalnih platformi u pojačavanju antirodnih narativa, institucije Kosova treba da ojačaju saradnju sa kompanijama društvenih mreža kako bi unapredile procedure prijavljivanja, moderaciju sadržaja i mehanizme obeštećenja žrtava. Potrebna je veća transparentnost u pogledu toga kako platforme reaguju na koordinisane kampanje mržnje, dok regionalnu i međunarodnu saradnju treba unaprediti kako bi se adresirala prekogranična priroda antirodnih mreža i tehnološki potpomognuto zlostavljanja.

Finansira
Evropska unija

O programu *Žene, mir i bezbednost*

Program *Žene, mir i bezbednost* razvijen je kako bi podržao napredak Kosova u ostvarivanju ciljeva utvrđenih u agendi *Žene, mir i bezbednost*. U skladu sa Rezolucijom SBUN 1325, Program *Žene, mir i bezbednost* KCSS-a ima za cilj da podrži javne bezbednosne institucije na Kosovu u uspostavljanju internih i eksternih rodno osjetljivih politika.

Pored ostalog, program ima za cilj da obezbedi rodno ravnopravno učešće u glavnim bezbednosnim institucijama Kosova, kao što su Kosovske bezbednosne snage (KBS) i Kosovska policija (KP). Dodatno, program nastoji da konsoliduje širok spektar istraživanja koja identifikuju ključne izazove u vezi sa rodno osjetljivom reformom sektora bezbednosti na Kosovu.

Pružanjem sveobuhvatnih rodni analiza razvoja sektora bezbednosti na Kosovu, program ima za cilj da promoviše interne reforme u skladu sa principima rodne ravnopravnosti utvrđenim Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Program će se dalje razvijati kroz unapređenje institucionalnih kapaciteta, produbljivanje saradnje sa bezbednosnim institucijama i kontinuirano sprovođenje istraživanja koja doprinose unapređenju rodno osjetljive reforme sektora bezbednosti na Kosovu:

- *Centralno i lokalno zagovaranje radi identifikovanja ključnih izazova u vezi sa učešćem žena u sektoru bezbednosti;*
- *Praćenje početnog stanja, srednjoročno i završno praćenje procesa regrutacije u javnim bezbednosnim institucijama na Kosovu*
- *Rodna analiza u skladu sa ciljevima Kosova u okviru agende *Žene, mir i bezbednost*.*

Za više informacija, kontaktirajte nas:

GenderProgram@qkss.org

© Ovu publikaciju je finansirala Evropska unija. Njen sadržaj je isključiva odgovornost Kosovskog centra za bezbednosne studije i ne odražava nužno stavove Evropske unije ili BIRN-a..

Katalogimi në botim – (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës “Pjetër Bogdani”

316.662-055.2(496.51)(047)

Hasani, Adelina

The Rise of Anti-Gender Narratives in Kosovo : far-Right Ideologies, Digital Violence, and Threats to Women's Rights / Adelina Hasani, Jon Limaj. - Prishtinë : Qendra Kosovare për Studime të Sigurisë, 2026. - 18 f. ; 24 cm. 1.

Limaj, Jon

ISBN 978-9951-842-60-0

KCSS
Kosovar Centre for Security Studies

O KCSS-u

Osnovan u aprilu 2008. godine, Kosovarski centar za bezbednosne studije (KCSS) predstavlja specijalizovanu, nezavisnu i nevladinu organizaciju. Glavni cilj KCSS-a je da promoviše demokratizaciju sektora bezbednosti na Kosovu i unapredi istraživački i zagovarački rad u oblasti bezbednosti, vladavine prava, kao i regionalne i međunarodne saradnje u domenu bezbednosti.

KCSS nastoji da poveća efektivnost Reforme sektora bezbednosti (RSB) pružanjem podrške programima RSB kroz istraživanja, događaje, obuke, zagovaranje i direktno savetovanje u oblasti politika. Unapređivanje novih ideja i metoda društvenih nauka takođe predstavlja jednu od ključnih vrednosti centra. Svake godine KCSS objavljuje veliki broj izveštaja, politika i kratkih dokumenata javnih politika. Takođe organizuje više od 200 javnih događaja, uključujući konferencije, okrugle stolove, debate i predavanja na Kosovu, kao i u saradnji sa regionalnim i međunarodnim partnerima.

Širok spektar aktivnosti obuhvata istraživanja, izgradnju kapaciteta, podizanje svesti i zagovaranje. Rad KCSS-a pokriva veliki broj tema, uključujući, ali ne ograničavajući se na reformu i razvoj sektora bezbednosti; identifikovanje i analizu bezbednosnih rizika povezanih sa ekstremizmom, radikalizacijom i organizovanim kriminalom; spoljnu politiku i regionalnu saradnju; kao i procenu stanja vladavine prava na Kosovu.

qkss.org

securitybarometer.qkss.org

ISBN 978-9951-842-60-0

9 789951 842600